

Since there is no single definition of legal responsibility in legal science, the basic views of modern scholars on the problem have been shown. The characteristics of moral responsibility are outlined. Defined as moral responsibility is combined with political responsibility. The emphasis is on the fact that the philosophical, legal, moral and political foundations of responsibility are relevant in the activity of Ukraine's own elite, since responsibility for administrative decisions, compliance with the rules of law, fulfillment of obligations are the basic for stability and efficiency of political and economic order of the state. The necessity of a deep study of the problem of political responsibility of the ruling elite of Ukraine in the process of implementation of the Association Agreement with the European Union has been determined.

Keywords: responsibility, legal responsibility, moral responsibility, political responsibility, rating of responsibility, power.

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2020.28.11>

УДК: 321.01

Печерський П. М.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ЯК КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО ПОЛІТИЧНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В оглядовій статті наведені та проаналізовані окремі наукові підходи до проблеми політичної відповідальності, які вказують на те, що це є позаюрідична відповідальність як в аксіологічному вимірі, так і в діяльнісному. Поєднання цього поняття з юридичними нормами права не створюють позитивного підґрунтя для виокремлення політичної відповідальності в самостійний вид відповідальності. За результатами аналізу визначено проблематику, яка малодосліджена в наукових колах, а саме означення вичерпного кола суб'єктів політичної відповідальності, критерії та порядок її застосування. Наведене визначення політичної відповідальності з урахуванням вже існуючих наукових підходів зі застосуванням до цього поняття розширеного спектру політичних відносин. Запропоновано розглядати цю проблематику в контексті соціально-психологічного ставлення суб'єктів політичних відносин до публічно-просторових стосунків в поєднанні зі матеріальними (інституційними) компонентами соціальної організації державного управління. Звертається увага на позаюрідичний характер політичної відповідальності та наведені соціальні критерії для притягнення до політичної відповідальності. Підкреслюється, що основним критерієм для оцінки та застосування політичної відповідальності до представників владних інституцій є соціальний чинник як індикатор, що відображає рівень їх підтримки суспільними масами та рейтинг авторитетності й безальтернативності в громадському просторі. Водночас відсутність чітких критеріїв застосування політичної відповідальності та законодавча невизначеність щодо вичерпного переліку політичних посад не створює розвитку цієї проблематики, що дає нові наукові поштовхи для вдосконалення вже наявних наукових підходів до застосування відповідальності в публічному просторі.

Ключові слова: політичні відносини, демократичні цінності, політична відповідальність, соціальна організація, соціальний чинник, позаюрідична відповідальність, публічні відносини.

Відсутність загально визначеного поняття політичної відповідальності не сприяє впорядкованості суспільним відносинам і стабільній самоорганізації виборців у процесі надання оцінки політичній роботі. Особливі вимоги до застосування відповідальності публічно-владних інституцій зумовлені їх роллю у вирішенні суспільних проблем і специфікою задіяних засобів для досягнення загальносуспільних результатів, які сьогодні сприймаються як підзвітність та підконтрольність за унормованою ієрархією. Водночас застосування легальних і легітимних засобів примусу в позаюрідичному просторі не має

ознак усталеного способу притягнення до політичної відповідальності суб'єктів владних повноважень з боку громадсько-активних суспільних рухів. Публічне управління не містить чітких механізмів забезпечення та застосування політичної відповідальності, критеріїв її застосування та наслідків для суб'єктів політики, чим створює невизначеність в публічній площині для суспільства та актуалізує цю проблему.

Аналізуючи наукові публікації, можна зробити суперечливі висновки щодо проблеми політичної відповідальності, яка розкривається науковцями. Так, М. Самуйлік, І. Кресіна, С. Балан, О. Зайчук, Н. Оніщенко, В. Кафарський, звертаючись до проблеми, слушно розглядають політичну відповідальність як окремий вид соціальної відповідальності [1-5]. У той же час, в окремих напрацюваннях відсутнє розмежування політичної та юридичної відповідальності, звертається увага на такий вид юридичної відповідальності як конституційно-правова [6, с. 8; 7; 8] або ж ототожнюється політична відповідальність як вид юридичної [9, с. 146]. Є й погляд на конституційно-правову відповідальність як різновид політичної [10, с. 16].

Проблематика полягає в тому, що в політичній площині відсутнє чітке визначення місця та особливостей політичної відповідальності органів публічної влади в системі соціальної відповідальності. Відтак виокремлення політичної та юридичної відповідальності в контексті предметної специфіки компетенцій публічно-владних інституцій є основоположним елементом, який необхідний для унормування механізму застосування політичної відповідальності.

Враховуючи зазначені в статті наукові підходи та з урахування політичної необхідності, метою цієї статті є надати визначення політичної відповідальності як самодостатньому різновиду відповідальності.

Становлення України як суверенної, незалежної демократичної, соціальної, правової держави передбачає необхідність активізації розбудови громадянського суспільства, що є гарантом рівності, стабільності та захищеності кожної особистості. Наділення суспільства злагодженою, зрозумілою функцією автономного управління державою є глобальним завданням для кожної демократичної країни, в якій джерело влади є народ. У розвинутих європейських країнах взаємодія державних ідеалів та суспільства базується на засадах гармонійного розвитку державно-правових інституцій та засобів гарантування і захисту прав та інтересів особи, шляхом надання кожному громадянину реальної влади у вигляді соціального осуду або наділення вотуму довіри суб'єкта політики.

Захист державними інституціями демократичних цінностей та основних свобод людини є фундаментом побудови соціально зрілого суспільства та гарантією від домінації монополістичних та авторитарних настроїв меншості на зразок олігархату, корпорацій, великих платників податків. Гарантії основних прав і свобод людини та громадянина становлять систему норм, принципів, правил, традицій, умов і вимог. Від того, як ці правила виписані та як їх розуміє суспільство, залежить ефективність реалізації політичних свобод і якість політичного контролю. Тож, чим вища політична культура, збалансованіші демократичні інституції, конструктивніша правотворча атмосфера, стійкіший профіцит економіки, вищий рівень виховання і культури населення та ступінь суспільної злагоди, тим вищі й ефективніші будуть державні гарантії захисту прав і свобод людини.

Реалізація основних прав і свобод людини нерозривно пов'язана з демократичною, правовою державою, в якій носієм суверенітету та єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. У контексті реалізації свого права контролю влади і виникає таке поняття як політична відповідальність, яку кожен індивід розуміє по-різному. Враховуючи те, що в наукових колах є різні підходи до поняття «політична відповідальність», в тому числі і як різновиду юридичної, спробуємо надати цьому поняттю соціальне забарвлення, що, на наш погляд, більше підходить до політичних взаємовідносин між суспільством та владними інституціями із виділенням малодослідженої сторони проблематики.

Для початку, спробуємо навести ключові наукові підходи до розуміння політичної відповідальності як до виду соціальної відповідальності, у якому відсутня юридична складова. За результатами аналізу викладених наукових підходів, спробуємо дати визначення політичної відповідальності як самодостатнього виду відповідальності.

Формулюючи визначення політичної відповідальності, М. Самуйлік зазначав, що це «різновид соціальної відповідальності, яка виникає у процесі діяльності різних суб'єктів, у зв'язку з організацією та розвитком державної влади, а також при розробці та проведенні в життя політики, яка відображає прогресивні напрями та мету розвитку суспільства» [5, с. 18]. У цьому контексті, згідно з твердженням М. Самуйліка, до суб'єктного складу політичної відповідальності, окрім її безпосередніх носіїв – органів та інститутів влади державного та місцевого рівнів – додають і недержавні органи, громадські організації, що функціонують у сфері політичного життя.

На думку В. Савина, політична відповідальність є відповідальністю органів державної влади і посадових осіб перед народом, населенням відповідної території «за невідповідність їхньої діяльності мандату довіри, що виявляється в їхній нездатності напрацьовувати і здійснювати максимально корисні для блага людей рішення» [11, с. 64].

На думку авторського колективу Е. Афоніна, О. Л. Валецького та ін., політична відповідальність – один із засобів демократичного контролю за владою. Науковці стверджують, що це багатоаспектне поняття. У політичній відповідальності присутній комунікативний аспект, за допомогою якого суб'єкт політик позиціонує себе в політичному просторі. Комунікативна складова реалізується через проголошення суб'єктом політики своїх намірів, планів та обіцянок. Етична складова полягає в необхідності суб'єктів політики виконувати проголошені плани і програми. Етична складова полягає у вимогах, які висуває суспільство, щоб політична діяльність відповідала прийнятним морально-етичним нормам. Відтак, констатують науковці, політична відповідальність виконує контролюючу функцію, коли суспільство, вимагаючи проводити відповідальну політику, здійснює контроль за діяльністю суб'єктів політики. Вимоги до впровадження політичної відповідальності виконують також захисну функцію від некомпетентної політики. Також, переконані науковці, що політична відповідальність є стимулом для подальшого розвитку політичних інститутів і державного управління. Використовуючи засоби підвищення політичної відповідальності, можна будувати оптимальнішу систему політичних відносин і ефективне державне управління [12, с. 6, 7].

Аналізуючи такий науковий підхід до основних напрямів застосування політичної відповідальності можна віднести, по-перше, популізм, який проявляється в проголошенні нереальних планів і нездійснених програм. По-друге, це некомпетентність, яка проявляється в нездатності використовувати ефективні прийоми формування і впровадження політики. По-третє, безвідповідальна політика є завжди неефективною і неякісною.

У доповнення до вищезазначеного висновку звертаємо увагу на те, що до загальних характеристик політичної відповідальності інші дослідники відносять: її можливість впливати на владу, забезпечувати відповідність політичного процесу до вимог суспільства, примушувати владу виконувати схвалені суспільством програми, спонукати владу виконувати умови «договору» зі суспільством; її виникнення саме у процесі діяльності різних суб'єктів щодо розроблення та реалізації політики, що має відображати мету та напрями прогресивного розвитку суспільства [13, с. 172; 14; 5, с. 18; 15].

Водночас, відсутність наукових підходів щодо притягнення до політичної відповідальності без застосування юридичної процедури, нівелює запропоновані підходи. Розмежування вже існуючих підходів до розуміння політичної відповідальності є необхідним і вкрай важливим для даної наукової проблематики.

Про загальний підхід застосування політичної відповідальності у публічному просторі також вказують наступні наукові висновки.

Так, на думку М. Самуйлік, політична відповідальність розглядається у вимірі організації та розвитку державної влади [5, с. 18]. Здебільшого вона розкривається через

поняття обов'язку, відплати, покарання суб'єктів владних повноважень [16; 15]. До сторін цієї відповідальності відносять політиків, владу, опозицію, народ. Особливо підкреслюється політична відповідальність суб'єктів владних повноважень, які були обрані громадянами на виборах [17]. В. Трояник вважає, що суттєвим для розуміння природи політичної відповідальності є те, що вона розглядається як важливий інструмент стабілізації політичних відносин, а також запобігання суспільним конфліктам [15].

Вищезазначені аргументи, є чіткими та послідовними, однак в них відсутнє зрозуміле визначення публічної відповідальності, механізми її застосування та які посади мають відноситись до політичних. Саме ці основні моменти є найменш досліджені та дискусійні. Водночас, аналізуючи вищенаведені підходи, можна зробити висновок, що науковцями більше уваги приділяється суб'єктивному характеру виникнення такої відповідальності.

Так, до визначальних рис політичної відповідальності В. Мельниченко відносить її суб'єктивний характер. При цьому виділяючи кілька вимірів суб'єктивізму. Науковець зазначає, що передусім такий характер пояснюється залежністю цього виду відповідальності від політичної, правової культури населення, розвитку практики оцінювання діяльності органів публічної влади, рівня розвитку політичної системи, зокрема політичних інститутів [18, с. 181].

Для розкриття змісту суб'єктивності окремо розглядають моральний та психологічний фактори, передусім стосовно вимог щодо високого рівня професійної компетентності, почуття обов'язку, патріотизму, усвідомлення суб'єктом владних повноважень своєї причетності до вирішення важливих для життя суспільства питань [19].

До дискусійних питань також належать протиставлення правового та морального складника в розкритті політичної відповідальності, конкретизація сутності, змісту та ролі правового чинника у здійсненні цього виду відповідальності. Втім, беручи до уваги суб'єктивний та відносний характер політичної відповідальності, можна стверджувати, що вона суттєво відрізняється від юридичної, адже немає абсолютних і формалізованих критеріїв оцінки стану державного управління на тому чи іншому етапі розвитку суспільства і в тих чи інших політичних умовах.

На наше переконання, саме з вищенаведеними факторами потрібно розглядати політичну відповідальність як вид соціальної, а не юридичної відповідальності, який полягає у відповідності дій індивідів, соціальних спільнот як суб'єктів політики, суспільним вимогам щодо здійснення публічної влади. Однак плутанина щодо порядку застосування та меж такої позаюридичної відповідальності не сприяє сприйняттю публічної відповідальності як окремого та самодостатнього виду відповідальності.

Для демократичного режиму політична відповідальність – одна з основних умов становлення, розвитку та досконалого функціонування демократії як ідеального врядування, до якого прагнуть держави та їх політичні діячі, реалізацію та втілення якої перманентно декларують навіть ті країни, чий державний режим далекий від сповідування демократичним цінностям. Політична відповідальність не є іманентною виключно демократії.

Можна погодитись із тим, що політична відповідальність як окремий феномен політичного життя, пов'язана зі соціальною відповідальністю як в аксіологічному вимірі, так і у діяльнісному. Політична відповідальність прямо стосується сфери політичної діяльності, тобто пов'язана з відносинами влади, що розуміється не лише як засіб підкорення та панування (Т. Гоббс, М. Вебер), а і як комунікативний процес узгодження групових інтересів (Г. Арентс).

Враховуючи чітке сприйняття та напрями застосування політичної відповідальності суспільством, однак неповне визначення суб'єктивного складу таких публічних відносин і дискусійний процедурний момент його застосування, виокремлення основних критеріїв для визначення політичної відповідальності є політично необхідним і доцільним.

Базуючись на понятті політичної необхідності, можна визначити, що політична відповідальність – це самодостатній вид соціальної відповідальності, який регулює відносини у політичній сфері суспільної взаємодії, а саме визначає відповідність процесу,

проявів та наслідків діяльності суб'єктів політики системі правил політичного життя, загальноприйнятим нормам здійснення публічної влади з урахуванням інтересів суспільства загалом і держави зокрема. Політична необхідність владної діяльності є її об'єктивним компонентом, який виражається у принципах діяльності політичних суб'єктів, які сформувалися як частина їх свідомості у процесі політичної соціалізації.

Потрібно наголосити на тому, що усе більше увагу сучасних дослідників привертають питання соціальних і соціально-психологічних проблем розвитку суспільства, структурних елементів людської психіки та їх взаємоузгодження, взаємозв'язок із матеріальними (інституційними) компонентами соціальної організації. Досить точно співвідношення психосоціальної природи соціальних явищ і процесів та особливостей їх інституційної архітектоніки відображає аксіома С. Московічі, який справедливо писав про нерозривність психічного та соціального. З огляду на це, доцільно виділити науковий підхід В. Кафарського, який зазначає, що політична відповідальність може тлумачитися як особливий різновид взаємозв'язку між матеріальними компонентами політичної системи – державними і недержавними інститутами, які здійснюють владу, та нематеріальними компонентами – насамперед політичними нормами, які визначають діяльність суб'єктів політики, та з іншими нематеріальними компонентами [3]. Саме «інші нематеріальні компоненти» містять ті психосоціальні (ширше – психосоціокультурні) чинники, які визначають ключовий елемент суб'єктивної реальності – людську ідентичність [12, с. 12].

Беручи до уваги вищезазначене, можна констатувати, що в будь-якому політичному просторі, політична відповідальність безпосередньо пов'язана зі соціальними нормами, насамперед, які засновані на уявленнях про добро і зло, справедливість, честь та гідність людини, які забезпечуються моральним осудом. Політичні норми регулюють відносини, що складаються між соціальними спільнотами (класами, соціальними групами, націями) й організаційними формами їх об'єднань з приводу здійснення політичної, публічної влади. Політична відповідальність означає усвідомлення необхідності виконання вимог, що обумовлені політичними нормами, а також осуд за їх невиконання чи неналежне виконання через некомпетентність або корисливі інтереси. Діяльність політичних партій, органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб передбачає політичну відповідальність перед соціальними спільнотами, інтереси яких вони виражають. Зауважимо, що нерідко моральна відповідальність та засоби, що її забезпечують, виявляються не менш ефективними, ніж це має місце в праві. Відтак, відсутність чітких критеріїв, якими можна було б керуватись при застосуванні політичної відповідальності до публічно-політичних суб'єктів суспільних відносин, спричиняє плутанину між межею відповідальності, яка може бути застосована громадянським суспільством безпосередньо або державою зокрема, а також не сприяє вирішенню проблематики взаємного застосування відповідальності суспільством та державою в політичних процесах країни.

Отже, залишається актуальним і вкрай важливим виключення зі складу політичної відповідальності застосування юридичної процедури, яка пов'язується із виключно адміністративною вертикаллю державних інституцій. Крім того, чітке визначення політичних посад і критерії застосування політичної відповідальності є важливою складовою для подальших досліджень цієї проблематики.

Використана література:

1. Балан С. Б. Співвідношення політичної та конституційно-правової відповідальності у здійсненні державної влади : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2007. 20 с.
2. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
3. Кафарський В. І. Політична і конституційно-правова відповідальність суб'єктів державно-політичних відносин // Держава і право ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України: зб. наук. пр. Випуск. 48. Київ: 2010. С. 124-131.

4. Кресіна І. О. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості ІДП ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: 2009. 68 с.
5. Самуйлік М. М. Політична відповідальність: специфіка, структура, функціонування: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 1997. 24 с.
6. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2000. 17 с.
7. Батанов О. Б. Відповідальність в місцевому самоврядуванні: деякі питання теорії // Правова держава : щоріч. наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2002. Випуск 13. С. 135-146.
8. Батанова Н. Конституційно-правова відповідальність у сфері місцевого самоврядування // Вісн. Центр. виборч. комісії. 2008. № 4. С. 61-67.
9. Рябченко О. П. Примус як ознака політичної відповідальності // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. Спецвип. : До 10-річчя утворення Національного університету внутрішніх справ ред. О. М. Бандурка. - Х. : НУВС, 2002. С. 141-145.
10. Малкіна Г. Вибори як засіб реалізації політичної відповідальності // Віче. 2008. № 12. С. 16-18.
11. Савин В.И. Ответственность государственной власти перед обществом // Государство и право. Киев, 2000. № 12. С. 64-72.
12. Політична відповідальність державно-управлінської еліти як чинник підвищення ефективності державного управління : наук.-метод. розробка / авт. кол. : Е. А. Афонін, О. Л. Валецький, В. В. Голубь та ін. ; [за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова]. Київ: НАДУ, 2011. 44 с.
13. Балуцька Л. Сутність політичної відповідальності: часова тривимірність та суб'єктно-об'єктні особливості // Вісник Львів. ун-ту. Серія філос. 2011. Вип. 14. С. 166–174. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/los/article/viewFile/843/871>. 15.08.2018.
14. Серебрянников В.В. Ответственность власти // Представительная власть: мониторинг, анализ, информация. 1996. № 8 (15). URL: http://www.niiss.ru/mag11_otvets_vlas.shtml (дата звернення: 13.07.2017).
15. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Дніпропетр. нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2006. 17 с. URL: <http://disser.com.ua/contents/17320.html> (дата звернення: 15.08.2018).
16. Лескин В. Интернет-передача «Обретение смыслов». Тема: «Политическая ответственность». Вып. № 135 // Центр Сулакшина (Центр науч. полит. мысли и идеологии). URL: <http://rusrand.ru/tv/meaning/politicheskaja-otvetsvennost> (дата звернення: 13.07.2017).
17. Сулакшин С. Интернет-передача «Обретение смыслов». Тема: «Политическая Ответственность». Вып. № 135 // Центр Сулакшина (Центр научной политической мысли и идеологии). URL: <http://rusrand.ru/tv/meaning/politicheskaja-otvetsvennost> (дата звернення: 13.07.2017).
18. Мельниченко В. Політична відповідальність публічно-владних інституцій у системі соціальної відповідальності // Вісник Нац. академії держ. упр. при Президентові України. 2011. Вип. 1. С. 175–183.
19. Співак В. М. Політична відповідальність // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3. 792 с. URL: http://leksika.com.ua/15530910/legal/politichna_vidpovidalnist (дата звернення: 19.07.2017).

Pecherskiy P. Social Factors as Criteria for Forming an Idea of Political Responsibility

The review article outlines and analyzes individual scientific approaches to the problem of political responsibility, which indicate that this is an extra-legal responsibility, both axiologically and in terms of activity. Thus, the combination of this concept with the legal norms of law does not

create a positive basis for the separation of political responsibility into an independent form of responsibility. The results of the analysis identified problems that are not well-researched in the scientific community, namely the definition of an exhaustive range of subjects of political responsibility, criteria and the procedure for its application. The definition of political responsibility is taken into account taking into account already existing scientific approaches with application of the extended range of political relations to this concept. It is proposed to consider this issue in the context of the socio-psychological attitude of political relations subjects to public-spatial relations in combination with the material (institutional) components of the social organization of public administration. Attention is drawn to the non-legal nature of political responsibility and the social criteria for bringing to political responsibility. Thus, the article draws attention to the fact that the main criterion for assessing and applying political responsibility to the representatives of government institutions is a social factor, which is an indicator that reflects the level of their support to the public and reflects the rating of authority and non-alternativeness in the public space. At the same time, the lack of clear criteria for the use of political responsibility and the legal uncertainty regarding the exhaustive list of political positions does not create a sustainable development of this issue, which further gives new scientific impulses for the improvement of the existing scientific approaches to the application of responsibility in the public space.

Keywords: political relations, democratic values, political responsibility, social organization, social factor, non-legal responsibility, public relations.

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2020.28.12>

УДК 327 (5) (73)

Рудик А. О.

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В АРАВІЙСЬКИХ МОНАРХІЯХ

У статті охарактеризовано конституційне закріплення недоторканності та невідповідальності глави держави таких аравійських монархій як Бахрейн, Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Оман та Саудівська Аравія. Розкрито форми політичної відповідальності, закріплені в конституціях досліджуваних держав, такі як відхилення парламентом монаршої законодавчої ініціативи, подолання легіслатурою вето монарха, скасування монаршого декрета-закону, відхилення ініціатив глави держави, винесених на референдум та інших. Встановлено спосіб виявлення фіктивності чи реальної можливості реалізації тієї чи іншої форми політичної відповідальності глави держави залежно від інших конституційних обставин, таких як право монарха достроково припинити повноваження парламенту та здатність впливати на формування депутатського корпусу. У цьому ж ключі проаналізовано політичну практику кожної досліджуваної монархії на предмет застосування главою держави конкретного права, наприклад, накладення вето на законопроект, та настання його політичної відповідальності. При цьому враховано такі фактори як наявність опозиції в парламенті, гострота політичної боротьби та політична кон'юнктура. З'ясовано, що в Омані та Саудівській Аравії інститут політичної відповідальності глави держави відсутній. У Бахреїні, Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах він має фіктивний або гіпотетичний характер, оскільки інші конституційні обставини та політична практика свідчать про неможливість реалізації конкретної форми політичної відповідальності монарха, або приклади застосування відсутні у політичній практиці досліджуваних монархій, або конкретна форма політичної відповідальності виступає як інструмент збереження консенсусу. Обґрунтовано, що такі елементи конституційного статусу монарха як недоторканість та невідповідальність не є абсолютними для всіх нині існуючих монархій.